УДК 332.14:338.43.009.12
DOI: https://doi.org/10.31651/2076-5843-2021-4-143-151

ЯЦЕНКО Олександр Володимирович
доктор економічних наук, професор,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-6404-1894
allexsan74@ukr.net

УПРАВЛІННЯ РІВНЕМ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНАЛЬНИХ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ СИСТЕМ

У статті розглянуто розвиток регіональних агропродовольчих системи (РАПС) із позицій загальної теорії систем. Розкрито поняття «конкурентоспроможності» регіональних агропродовольчих систем на мікро-, мезо-, макро- рівнях, внутрішні й зовнішні конкурентні переваги в умовах глобалізаційних тенденцій розвитку світового господарства. Встановлено, що регіональні агропродовольчі системи України знаходяться на різних рівнях готовності до ринкових відносин, тому при удосконаленні державної аграрно-продовольчої політики необхідно реалізувати регіональний диференційований підхід на основі соціально-економічних методів управління. Розкрито поняття конкурентоспроможності підприємства регіональної агропродовольчої системи, яке є складним багаторівневим поняттям, аналіз і оцінку якого необхідно пов'язувати з конкретним конкурентним полем і, особливо, з його рівнем, при чому на кожному з його рівнів діють різні суб'єкти конкуренції. Різноманіття конкурентних відносин, розділено в статті на три рівні: мікрорівень, мезорівень, макрорівень. Розглянута в науковій праці класифікація конкурентних переваг об'єктів регіональної економіки РАПС охоплює більшість аспектів забезпечення їх сталого розвитку, дозволяючи розробити на цій основі ефективні механізми управління.

Ключові слова: *продовольче забезпечення, управління, розвиток, регіональні агропродовольчі системи, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність регіональної агропромислової системи, конкурентні переваги, стабільність.*

Постановка проблеми. Одним із основних пріоритетів будь-якої держави є продовольче забезпечення населення. В сучасних умовах розвиток суспільства неможливий без врахування ресурсних, екологічних, технічних і технологічних можливостей. Проблеми просторової організації суспільства вимагають удосконалення методологічних засад управління рівнем розвитку агропродовольчих систем. Агропродовольча система є невід‘ємною складовою територіально-суспільної системи, під якою розуміють форму просторово-часової організації суспільства, яка включає духовну, психологічну та інші складові людського буття.

Регіональні агропродовольчі системи України знаходяться на різних рівнях готовності до ринкових відносин. Звідси – нерівномірність результатів аграрної реформи в більшості агропродовольчих систем. Тому при здійсненні нової аграрно-продовольчої політики необхідно реалізувати регіональний диференційований підхід на основі соціально-економічних методів управління (регіональна диференціація бюджетної політики, пільги, податки, ціни тощо).

У статті пропонується виділяти такі основні властивості регіональних АПС: робастність, наявність неоднорідних зв'язків, емерджентність, ієрархізація, складність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед зарубіжних науковців, які досліджували проблеми забезпечення конкурентоспроможності регіонів та нові форми її досягнення, необхідно виділити Д. Кейнса, Р. Лукаса, Т. Сарджента, Р. Барроу, П. Мінфорда, Є. Прескотта, Н. Уоллеса, У. Мітчелла, Р. Нельсона, С. Уинтера, Д. Ходжсона, А. Гранберга, Р. Вернона, М. Гальвановського, Г. Грубера, Ч. Джонсона, П. Зав'ялова, С. Коуена, П. Кругмана, С. Ліндера, Ф. Ліста, А. Маршалла, Дж. Міля, М. Познера, М. Портера, Дж. Робінсон, Дж. Сакса, П. Самуельсона, А. Селезньова,

І. Трофімової, Р. Фатхутдінова, Е. Чемберліна, Й. Шумпетера, Ф. Хайєка, Г. Хамела, Е. Хекшера, Дж. Хікса та інших.

Розвиток регіональних агропродовольчих систем в умовах сучасних тенденцій інтернаціоналізації та міжнародної економічної інтеграції досліджуються в роботах вітчизняних учених-економістів В. Андрійчука, Я. Базилюка, О. Білоруса, В. Будкіна, І. Бураковського, І. Вахович, А. Гальчинського, В. Геєця, З. Герасимчук, М. Долішнього, П. Бєлєнького, Н. Мікули, М. Дудченка, Л. Кістерського, Б. Кваснюка, Л. Ковальської, В. Кравціва, А. Кредісова, Д. Лук'яненка, Ю. Макогона, Ю. Мацейка, С. Мочерного, В. Савчука, О. Мозгового, Н. Павліхи, Б. Панасюка, Є. Панченка, А. Румянцева, С. Соколенка, В. Чужикова, О. Шнипка та інших. Разом із тим, низка аспектів цієї наукової проблеми залишаються недостатньо розкритими й обґрунтованими.

Вимагають удосконалення сучасні методики оцінки конкурентних позицій регіональних агропродовольчих систем, методичні підходи до визначення факторів і ступеня взаємовпливу цих систем на конкурентний статус окремих держав та регіонів, а також прогнозування майбутніх рівнів інтеграції їх у глобальну економічну систему. Не приділяється достатньої уваги таким питанням, як вибір сучасних засобів забезпечення конкурентоспроможності регіональних агропродовольчих систем та методів створення і утримання конкурентних переваг в умовах прямого впливу негативних зовнішніх факторів.

Метою наукової статті є формування принципів розвитку, окреслення концепцій створення й утримання конкурентних переваг в умовах прямого впливу зовнішніх і внутрішніх чинникам розвитку регіональної агропродовольчої системи та пошук ефективних механізмів управління.

Викладення основного матеріалу дослідження. Регіональні агропродовольчі системи (РАПС) слід розглядати з позицій загальної теорії систем, а саме: вважати їх цілеспрямованими адаптивними системами зі зворотним зв'язком (реакцією споживачів на товарну продукцію або послуги, які надаються, зокрема, на науково-технічні та проєктні послуги). У цьому зв'язку пропонується виділяти основні властивості регіональних АПС, які необхідно враховувати при проведенні дослідження їх поведінки:

• робастність, тобто збереження часткової працездатності (ефективності) при відмові (ліквідації) окремих елементів чи підсистем (проста неадаптивна система може перебувати не більше, ніж у двох станах: працездатному чи ні);

• наявність неоднорідних зв'язків – структурних (в тому числі ієрархічних), функціональних, причинно-наслідкових, просторово-часових;

• емерджентність (впорядкована цілісність) – поняття системи містить в собі якісно іншу властивість, ніж механічна сума її компонент;

• ієрархізація – функціонування іншої системи більш високого рівня (РАПС → регіональна економічна система → ...), спосіб моделювання складності;

• складність – основна якісна характеристика системи, результат взаємодії і взаємної залежності великого числа її елементів. Вона є концептуальною основою загальної теорії систем.

Складність – це взаємодія або взаємозалежність, тобто коли поведінка одних елементів впливає на поведінку інших елементів і навпаки. Наприклад, конкурентоспроможність (КС) конкретної РАПС залежить від рівня розвитку регіональної економіки. Остання, у свою чергу, багато в чому визначається доступністю енергоресурсів, політикою ціноутворення сировинних монополій тощо. Політика й ідеологія регіональної влади взаємозалежна з рівнями розвитку регіональної економіки й енергетики. В результаті утворюється складна мережа симетричних взаємин системних елементів із мінливою в часі інтенсивністю. Коректний аналіз такої мережі повинен бути спрямований на виявлення нових якісних закономірностей і висновків, враховуючи синергетичний ефект взаємодії.

Складні проблеми рідко характеризуються односторонніми причинними відносинами. Саме складність об'єднує їх, формуючи взаємини і множинну причинність. При цьому точну природу схеми причинності важко проаналізувати до кінця, адже часто взаємозв'язок складових елементів оцінки КС регіональної АПС виявляється в результаті їх економічного дослідження,

яке, в свою чергу, породжує вторинні, не менш складні проблеми.

Нарешті, важливо відзначити, що жодна серйозна проблема в теорії цілеспрямованих синергетичних адаптивних систем зі зворотним зв'язком не зустрічається саме в такому вигляді, як її намагаються передбачати й усвідомити. В реальній ситуації соціально-економічні проблеми вирішуються, коли вони вже існують. І чим далі розвивається процес, тим частіше потрібні коригувальні управлінські впливи на досліджувану систему, в даному контексті – на регіональну АПС.

Будь-яка система піддається зовнішнім і внутрішнім викликам, які прагнуть вивести її зі стабільного стану. Стабільність – це здатність зберігати параметри в певних межах, протидіяти викликам і повертатися до рівноважного стану в разі відхилення. Іншими словами, це єдність стійкості, яка забезпечується дією негативного зворотного зв'язку і мінливості, що заснована на позитивному зворотному зв'язку.

Залежно від співвідношення цих двох процесів можна виділити різні випадки стабільності основних компонент РАПС:

стабільність структури – при незначних змінах параметрів зовнішнього ринкового середовища структура РАПС знаходиться в динамічній рівновазі. У структурі успішних РАПС оптимально поєднуються процеси самозбереження і саморозвитку;

стабільність процесів – період стабільного існування РАПС («сходження на гребінь хвилі», пік максимального попиту на свою продукцію, і «скочування по гребеню хвилі», тобто при відносному зниженні обсягів збуту) змінюється хаотичністю («рух по гребеню хвилі»), коли під впливом несприятливої кон'юнктури ринку виникає необхідність в якісній перебудові стратегічних планів управління, структури основних бізнес-процесів і операцій. Діяльності РАПС більш властиві нерівноважні процеси: лінійні і нелінійні. Рівноважні та лінійні нерівноважні процеси є системоутворюючими, адже вони спрямовані на підтримку структури РАПС, збереження її параметрів (дія негативного зворотного зв'язку). Нелінійні нерівноважні процеси, які відрізняються необоротністю і випадковістю (наприклад, споживча поведінка), є системозмінними, адже вони через свою високу чутливість до збурюючих факторів і позитивного зворотного зв'язку можуть привести до створення нової, більш ефективної структури РАПС. Нерівноважні процеси є джерелом якісної зміни розвитку РАПС;

стабільність цілого – це збереження цілісності РАПС як основної умови її існування, прагнення до самозбереження у відносинах із зовнішнім ринковим середовищем. У РАПС завжди існують елементи й підсистеми з різним ступенем і видами стабільності. Також можливе одночасне функціонування стабільних і нестабільних підсистем.

Отже, стабільність – це діалектичне поєднання стійкості і невизначеності, які завжди існують разом із нестабільністю й змінністю. Із запасом невизначеності пов'язана гнучкість РАПС при виборі управлінських стратегій, що є резервом її динамічного, стабільного розвитку.

Оцінка стабільності РАПС, дій її керівництва здійснюється за допомогою аналізу реакцій на можливі збурення її станів, а сама система є багатовимірною ієрархічною структурою. Тому аналіз реакції повинен проводитися окремо для всіх компонент РАПС, її структури та діючих потоків (транспортних, матеріальних, інформаційних та інших) із точки зору виконання ними основного призначення РАПС (задоволення потреб жителів регіону в певній продукції, послузі). Доцільно досліджувати також стійкість стратегічних і тактичних цілей РАПС, адже вони часто є джерелом внутрішніх (які зачіпають інтереси персоналу) і зовнішніх (при неправильному обліку особливостей споживчої поведінки) конфліктів.

Можна класифікувати цілі ще за двома фундаментальними ознаками дії керівництва: поліпшення матеріального стану керівника, власника РАПС або його соціального статусу, положення в суспільстві. Перша ознака орієнтована на максимізацію вигоди від особисто контрольованих ним матеріально-фінансових ресурсів. Такий тип керівника, за визначенням Г. Клейнера, є економічною людиною (ЕЛ). Друга ознака, по Г. Клейнеру, характеризує керівника, власника РАПС, як інституційну людину (ІЛ) [1].

Оцінюючи зазначені тут мотиваційні спрямованості необхідно зазначити, що в обох випадках дії керівника повинні бути спрямовані на забезпечення та підтримання високого рівня

конкурентоспроможності регіональних АПС, розглядаючи їх у розрізі головних функціональних стратегій збереження стабільного ринкового становища РАПС у часі.

Конкурентоспроможність є складним багаторівневим поняттям, аналіз і оцінку якого необхідно пов'язувати з конкретним конкурентним полем і, особливо, з його рівнем. На кожному з рівнів діють різні суб'єкти конкуренції. Враховуючи зв'язок характеристик конкурентоспроможності та конкурентного поля, а також його агрегатного рівня, на якому ведеться змагання між окремими суб'єктами конкурентної боротьби, можна вибудувати методологію дослідження конкурентоспроможності.

Різноманіття конкурентних відносин, які виникають у сфері економіки, можна розділити на три рівні:

- мікрорівень, який об'єднує конкретні види продукції, виробництва, підприємства;
- мезорівень – галузі та корпоративні об'єднання підприємств і фірм;
- макрорівень – регіони та АПК країни загалом.

Мікро- та мезорівень конкурентного поля можуть мати як національний, так і міжнародний масштаби.

Відповідно до пропонованої методології, аналізу підлягають не тільки конкурентоспроможність як така, а й чітко розрізняються її аспекти на мікро-, мезо- й макрорівні. У кожному з цих напрямів дослідження використовуються специфічні підходи, методи та показники.

Отже, незалежно від рівня прояву, конкурентоспроможність можна визначити як іманентну економічному суб'єкту здатність брати участь у ринковій взаємодії в умовах конкуренції при зростанні доходів, розширення виробництва, підвищення рівня і якості життя учасників економічного процесу.

Макроконкурентоспроможність є найбільш складною для оцінки категорією, яка залежна від безлічі складних класифікованих факторів. У найзагальнішому вигляді макроконкурентоспроможність можна визначити як здатність країни, в умовах вільної сумлінної конкуренції, виробляти товари та послуги, які задовольняють вимоги світового ринку та реалізація яких збільшує добробут країни й окремих її громадян [2].

При аналізі макроконкурентоспроможності необхідно враховувати її залежність від типу національного господарства, яке може бути закритим (тобто самодостатнім, орієнтованим в основному на використання внутрішніх ресурсів) або відкритим (тобто переважно орієнтованим на міжнародний обмін як засіб виживання і розвитку). Із суто економічних позицій рівень макроконкурентоспроможності країни можна оцінювати, використовуючи такі показники: продуктивність праці, питома оплата праці, капіталомісткість, наукоємність, умови торгівлі, матеріаломісткість, транспортоємність, динаміка курсу національної валюти відносно валют провідних країн світу.

Аналогічно для вимірювання макроконкурентоспроможності застосовується низка показників: сальдо зовнішньоторговельного балансу, витрати факторів виробництва на одиницю продукції, приведені до курсу національної валюти, ринкові квоти.

Проблема оцінки конкурентоспроможності на макрорівні не обмежується економіко-технологічними факторами. Значною мірою макроконкурентоспроможність залежить від загальної економічної та військової могутності країни, які забезпечують її політичний вплив, а також від політичної стабільності як усередині країни, так і при її взаєминах із партнерами.

Відомий фахівець у галузі конкуренції американський учений М. Портер, стверджуючи, що на світовому ринку конкурують не країни, а фірми, поставив завдання виявити ті властивості країни, які найбільшою мірою сприяють успіху національних фірм у міжнародній конкуренції. Об’єднуючи у своїй теорії конкурентних переваг мікро-, макро- і мезорівень, він переклав проблему макроконкурентоспроможності на мезорівень. Це дозволило уникнути багатьох питань, які не відносяться безпосередньо до економіки, і сконцентрувати увагу на прагматичних завданнях окремих фірм або галузевих об'єднань.

На мезорівні формуються перспективи розвитку галузі, яка охоплює групу підприємств. Саме тут створюються ключові передумови для успішної роботи підприємств

агропродовольчого сектора, науково-технічні розробки, принципово нові технологічні рішення, орієнтовані на тривалу перспективу. Мезоконкурентоспроможність можна визначити як ефективність роботи регіональних АПС, яка оцінюється, крім традиційних критеріїв, за показниками, властивими для певної галузі, і характеризується ступенем її живучості та динамічності при різних варіантах розвитку економіки країни.

Конкурентоспроможність на рівні регіональних АПС можна оцінювати, застосовуючи такі показники або їх комбінацію:

- продуктивність праці;
- питома оплата праці;
- капіталомісткість;
- наукоємність і технічний рівень продукції;
- сукупність знань і наукових розробок, необхідних для самостійного освоєння продукції та її відтворення;
- обсяг технологічних можливостей для реалізації наукових і проєктно-конструкторських розробок;
- ступінь експортної орієнтації чи імпортної залежності галузі;
- ступінь відповідності рівня розвитку галузі загальному рівню розвитку національного господарства;
- експансія галузі, тобто ступінь використання її продукції в різних галузях господарства.

Цей набір показників може бути змінений і доповнений з урахуванням специфіки галузевих об'єднань підприємств, фінансово-промислових груп або окремих сфер господарювання.

Регіональні АПС за ступенем конкурентоспроможності можна розділити на чотири категорії:

- дуже сильна конкурентна позиція;
- сильна конкурентна позиція;
- посередня конкурентна позиція;
- слабка конкурентна позиція.

На наш погляд, свою остаточну, завершальну форму конкурентоспроможність знаходить на мікрорівні. Конкурентоспроможність підприємства регіональної АПС – це його здатність здійснювати прибуткову господарську діяльність в умовах конкурентного ринку, яка забезпечується вмілим використанням організаційно-управлінських, науково-технічних, економічних, виробничих, маркетингових та інших засобів ведення ефективної господарської діяльності [4]. Конкурентоспроможними є ті підприємства, де найкращим чином організовані виробництво і збут товару, ефективніше здійснюється управління фінансами.

Показниками конкурентоспроможності підприємства можуть вважатися фінансово-економічні показники його діяльності, такі як фондовіддача, рентабельність продажів, коефіцієнт автономії, поточний коефіцієнт ліквідності, коефіцієнт оборотності оборотних коштів, рентабельність активів, рентабельність продукції, коефіцієнт завантаження виробничих потужностей, а також такі як інвестиційна привабливість, технологічність і екологічність виробництва, займана підприємством частка ринку тощо.

Конкурентоспроможність підприємства регіональної АПС може оцінюватися шляхом зіставлення конкретних позицій декількох підприємств на одному і тому ж ринку за такими параметрами як технологія, роздільна здатність обладнання, знання і практичний досвід персоналу, система управління і маркетингова політика, імідж та комунікації тощо. Конкурентоспроможність підприємства регіональної АПС характеризує і можливість його адаптації до мінливих умов конкуренції. Йдеться про комплекс інтелектуальних, техніко-економічних і організаційно-економічних характеристик, які визначають успіх підприємства на ринку, здійснення реінжинірингу і формування керуючого впливу на конкурентоспроможність.

Слід зазначити одну важливу обставину: конкурентоспроможність не є іманентною якістю підприємства регіональної АПС. Це означає, що його конкурентоспроможність може бути виявлена або оцінена тільки в межах групи підприємств регіональної АПС, які відносяться до однієї галузі, або підприємств, які випускають товари – субститути. Конкурентоспроможність

можна виявити тільки на основі порівняння між собою цих фірм як у масштабі країни, так і в масштабі світового ринку. Таким чином, «конкурентоспроможність підприємства регіональної АПС» є поняттям відносним: одне і те ж підприємство в межах, наприклад, регіональної галузевої групи може бути визнано конкурентоспроможним, а в межах галузей світового ринку або його сегменту – ні.

Наведене структурування суб'єктів конкурентної боротьби і характеристик конкурентоспроможності дозволяє більш чітко охарактеризувати склад елементів цієї складної категорії та виявити їх взаємозв'язки. Це, в свою чергу, допомагає обґрунтувати ефективні підходи до її аналізу залежно від конкретного конкурентного поля, що відкриває додаткові можливості для розкриття наявних резервів і визначення стратегічних напрямів підвищення конкурентоспроможності на кожному з рівнів. Таке структурування є тим важливішим, чим складнішим стає конкурентне поле і взаємозв'язки між суб'єктами конкуренції, чим вищим стає рівень агрегування.

Отже, поняття «конкурентоспроможність» характеризують такі властивості:

- багатоваріантність, яка призводить до того, що різні дослідники розуміють під конкурентоспроможністю різні характеристики;
- відносність, яка проявляється в тому, що конкуруючий на одних ринках суб'єкт буде абсолютно неконкурентоспроможним на інших ринках;
- відмінність підходів до оцінки та аналізу конкурентоспроможності на різних її рівнях.

Таким чином, конкурентоспроможність регіональної АПС – це властивість суб'єкта регіональної АПС і його сервісу, яка характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби в порівнянні з аналогічними суб'єктами, представленими на цьому товарному ринку. КС визначає здатність регіональної АПС витримувати конкуренцію в порівнянні з аналогічними суб'єктами на цьому ринку. КС визначається для конкретного суб'єкта на конкретному споживчому ринку, вона може бути стратегічною і тактичною. На стадіях стратегічного маркетингу, стратегічного та інноваційного менеджменту формуються і поступово уточнюються нормативи стратегічної КС, а після виготовлення товару визначаються методи і засоби виявлення його конкурентних переваг, тобто реалізується «тактична» КС.

Європейський форум з проблем маркетингу та управління визначив поняття конкурентоспроможності як реальну та потенційну можливості фірми в наявних для неї умовах проєктувати, виготовляти та збувати товари, які за ціновими характеристиками є більш привабливими для споживача, ніж товари її основних конкурентів. КС суб'єкта досліджується для конкретної групи споживачів, сформованої за відповідними ознаками стратегічної сегментації ринку. Якщо не зазначений ринок, на якому суб'єкт є конкурентоспроможним, це означає, що він в даний час є кращим світовим зразком.

В умовах ринкових відносин конкурентоспроможність характеризує ступінь розвитку суспільства. Чим вищою є конкурентоспроможність країни, тим вищим буде рівень життя людей у цій країні. Оцінка рівня КС різних суб'єктів є дуже складною роботою, адже, по-перше, конкурентоспроможність фокусує всі показники якості та ресурсоємності роботи всього персоналу на всіх стадіях життєвого циклу суб'єктів; по-друге, в даний час відсутні міжнародні документи (за аналогією зі стандартизацією) з оцінки конкурентоспроможності різних суб'єктів; по-третє, в Україні технічна, економічна, кадрова, соціальна політика в більшості випадків не зорієнтована на забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Україна значно поступається розвиненим країнам за деталізацією наукового аналізу рівнів КС своїх регіонів.

Специфічні принципи оцінки КС конкретних суб'єктів формулюються в кожному конкретному випадку, виходячи зі складності, особливостей і важливості суб'єкта. Так, в основу виміру КС персоналу можуть бути покладені методи експертних оцінок. КС організації рекомендується оцінювати на основі показників конкурентоспроможності товарів з урахуванням значущості галузевих ринків, на яких вони були реалізовані, а також рентабельності організації. КС галузі можна виміряти на основі конкурентноздатності, наприклад, 30 найкращих її товарів.

Вихідна інформація за окремою продукцією повинна оцінюватися за такими чинниками:

• часу (час здійснення проєктів або вкладення інвестицій);

• якості продукції;
• масштабом обсягу виробництва товарної продукції;
• освоєності продукції у виробництві;
• отримання інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень;
• умови експлуатації обладнання та устатківання;
• рівнем інфляції;
• рівнем ризику і невизначеності.

Порівнянність альтернативних варіантів за перерахованими факторами забезпечується технічними чи економічними заходами, спрямованими на поліпшення окремих показників якості продукції, її ціни, якості сервісу, сфери споживання та інших факторів конкурентоспроможності.

Фактори конкурентної переваги організації РАПС підрозділяють на зовнішні, прояв яких незначною мірою залежить від організації, та внутрішні, які майже цілком визначаються керівництвом організації. У цій статті узагальнюються типові конкурентні переваги, характерні для гіпотетичної організації. Конкретна регіональна організація АПС може мати тільки декілька з перерахованих конкурентних переваг.

Внутрішні конкурентні переваги організації досягаються і реалізуються персоналом, серед якого особливу роль грають його керівники. Внутрішні конкурентні переваги регіональної АПС організації можна розділити на такі групи:

• структурні, утворені при створенні організації;
• ресурсні, утворені при створенні, функціонуванні та розвитку організації;
• технічні, утворені при створенні, функціонуванні та розвитку організації;
• управлінські;
• ринкові;
• ефективність функціонування організації.

Значення кожної переваги можна розрахувати кількісно і проаналізувати в динаміці. Однак інтегрувати всі переваги в єдиний показник навряд чи є можливим. В принципі, чим більше організація має конкурентних переваг перед справжніми і потенційними конкурентами, тим вищою є її конкурентоспроможність, стабільність ринкового становища.

Розглянута тут класифікація конкурентних переваг об'єктів регіональної економіки (АПС) охоплює більшість аспектів забезпечення їх сталого розвитку, дозволяючи розробити на цій основі ефективні механізми управління.

Висновки. Підсумовуюче викладене необхідно зазначити, що характер взаємодії регіональних агропродовольчих систем визначається різними чинниками та їх співвідношеннями, причому причини і наслідки економічних процесів знаходяться в постійній динамічній зміні один відносно одного. Це визначає таку важливу рису як циклічність їх розвитку, а період коливання економічної кон’юнктури має прямо пропорційну залежність від масштабів просторового (регіонального) утворення.

Також було відмічено, що управління рівнем конкурентоспроможності в регіональних агропродовольчих системах різних рівнів полягає в створенні конкурентного середовища всередині самої системи, формуванні системи реагування на зовнішні зв’язки та впливи і розширенні внутрішнього конкурентного середовища у зовнішній простір.

Регіональні АПС за ступенем конкурентоспроможності можна розділити на чотири категорії: 1) дуже сильна конкурентна позиція; 2) сильна конкурентна позиція; 3) посередня конкурентна позиція; 4) слабка конкурентна позиція. На наш погляд, свою остаточну, завершальну форму конкурентоспроможність знаходить на мікрорівні.

Таким чином, конкурентоспроможність регіональної АПС – це властивість суб'єкта регіональної АПС, яка характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби в порівнянні з аналогічними суб'єктами, представленими на певному товарному ринку.

Список використаних джерел

1. Клейнер Г. Б. Мезоекономіка розвитку. Під ред. Г. Б. Клейнера. М.: Наука, 2011. 805 с.
2. Ситорян С. Актуальні проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. *Суспільство та економіка*. 1999. № 3-4. С. 252.
3. Портер М. Конкуренція. М.: «Вільямс», 2005. 608 с.
4. Маршрут до території інвестицій. Інвестиційна газета. 14 грудня 2005. № 281. С. 20.
5. Спиридонов С. А. Міжнародна конкуренція. М.: ІНФРА-М, 1997. С. 102.
6. Фатхутдінов Р. А. Управління конкурентоспроможністю організації. М.: Вища школа, 2007. 624 с.
7. Фатхутдінов Р. А. Управління конкурентоспроможністю організації: підручник [2-е вид., випр. і доп.]. М.: Ексмо, 2005. 544 с.
8. Геєць В. Цінова конкурентоспроможність чи цінова стабільність: дуалізм політики економічного зростання. *Економіка і прогнозування*. 2005. № 4. С. 9-31.
9. Саблук П.Т. Агроекономічні трансформації в Україні: напрями та перспективи розвитку: моногр. К.: ННЦ «ІАЕ», 2016. 372 с.
10. Андрійчук В.Г. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти. К.: Аграрна наука, 2005. 140 с.
11. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики України. URL: http://www.minagro.gov.ua. (дата звернення: 22.06.2021).
12. Словник з регіональної політики. Інститут регіональних та євроінтеграційних досліджень ЄвроРегіо Україна. URL: http://www.eru.org.ua. (Дата звернення: 22.06.2021).

References

1. Klejner G. B. (2011). Mezoekonomika razvitiya. Pod red. G. B. Klejnera. M.: Nauka, 805 s. (in Russ.)
2. Citoryan S. (1999). Aktual'nye problemy razvitiya vneshneekonomicheskih svyazej. *Obshchestvo i ekonomika*, 3-4, 252. (in Russ.)
3. Porter M. (2005). Konkurenciya. M.: «Vil'yams», 608 s. (in Russ.)
4. Marshrut k territorii investicij. *Investyciina gazeta*. 14 grudnia 2005. № 281. S. 20.
5. Spiridonov S. A. (1997). Mezhdunarodnaya konkurenciya. M. : INFRA-M, 102 s. (in Russ.)
6. Fathutdinov R. A. (2007). Upravlenie konkurentosposobnost'yu organizacii. M.: Vysshaya shkola, 624 s. (in Russ.)
7. Fathutdinov R. A. (2005). Upravlenie konkurentosposobnost'yu organizacii: pidruchnyk. M.: Vysshaya shkola, 544 s. (in Russ.)
8. Heiets V. (2005). Tsinova konkurentospromozhnist chy tsinova stabilnist: dualizm polityky ekonomichnoho zrostannia. *Ekonomika i prohnozuvannia*, 4, 9-31. (in Ukr.)
9. Sabluk P.T. (2016). Ahroekonomichni transformatsii v Ukraini: napriamy ta perspektyvy rozvytku: monohr. K.: NNTs «IAE», 372 s. (in Ukr.)
10. Andriichuk V.H. (2005). Suchasna ahrarna polityka: problemni aspekty. K.: Ahrarna nauka, 140 s. (in Ukr.)
11. Ministerstva ahrarnoi polityky Ukrainy (2021). Ofitsiinyi sait. Retrieved from http://www.minagro.gov.ua (Accessed: 22.06.2021).
12. Instytut rehionalnykh ta yevrointehratsiinykh doslidzhen YevroRehio Ukraina (2021). Slovnyk z rehionalnoi polityky. Retrieved from http://www.eru.org.ua. (Accessed: 22.06.2021).

YATSENKO Olexandr
Dr. Sc. (Economics), Professor,
Bohdan Khmelnytsky
National University of Cherkasy,
Cherkasy, Ukraine

MANAGEMENT OF THE LEVEL OF COMPETITIVENESS OF REGIONAL AGRICULTURE SYSTEMS

Introduction. *The most acute problem of agriculture in modern Ukraine is the insufficiently low level of its competitiveness. Such characteristics refer to the production of many types of products, agricultural organizations, farms, industries and agrarian regions of the country. In order to prevent Ukrainian producers*

from being pushed out of some market segments due to the low competitiveness of their products, it is necessary to actively use all forms of support for domestic producers and protective measures of the national market.

One of the main strategic directions of the development of agriculture should be a radical increase in competitiveness based on the technological, economic and social modernization of all regional agro-food systems (AFS) and, first of all, the country's agriculture.

Purpose. *The purpose of the article is to form development principles, outline concepts, and create and maintain competitive advantages under the direct influence of various factors.*

Results. *The article examines the development of regional agro-food systems (AFS) from the standpoint of the general theory of systems. The concept of "competitiveness" of regional agro-food systems at the micro-, meso-, macro-levels and the study of internal and external competitive advantages in the conditions of globalization trends in the development of the world economy are revealed.*

It was established that the regional agro-food systems of Ukraine are at different levels of readiness for market relations, therefore, when implementing a new state agrarian-food policy, it is necessary to implement a regionally differentiated approach based on socio-economic management methods.

The concept of system stability and factors (external and internal) that influence its loss are considered. Various cases of stability of the main components of the APS were studied and highlighted: structure stability; process stability; stability of the whole. It was found that in the composition of the AFS there are always elements and subsystems with different degrees and types of stability, as well as the simultaneous functioning of stable and unstable subsystems is possible.

It is proven that the assessment of the stability of the AFS and the actions of its management is carried out using the analysis of reactions to possible disturbances in its conditions, and the system itself is represented by a multidimensional hierarchical structure. Therefore, the analysis of the reaction should be carried out separately for all components of the AFS, its structure and operating flows from the point of view of their fulfillment of the main purpose of the AFS.

The competitiveness of the enterprise of the regional agro-food system is considered, which is a complex multi-level concept, the analysis and evaluation of which must be connected with a specific competitive field and, especially, with its level, while at each of the levels different subjects of competition operate. The variety of competitive relations arising in the sphere of economy is divided in the article into three levels: micro level; meso level; macro level.

Originality. *The classification of competitive advantages of objects of the regional economy of the AFS considered in the scientific work covers most aspects of ensuring their sustainable development, allowing to develop effective management mechanisms on this basis.*

Conclusions. *Summarizing what has been stated, it should be noted that the nature of the interaction of regional agro-food systems is such a relationship that the cause and consequences of economic processes are in a constant dynamic change from each other. This cause-and-effect relationship determines such an important feature as the cyclicality of their development, and the period of oscillation is directly proportional to the scale of spatial formation. Thus, the competitiveness of the regional AFS is a property of the object of the regional AFS and its service, characterized by the degree of real or potential satisfaction of a specific need by it in comparison with similar objects presented on the given commodity market.*

Keywords: *food security, management, development, regional agro-food systems, competitiveness, competitiveness of the regional agro-industrial system, competitive advantages, stability.*

Одержано редакцією: 12.10.2021
Прийнято до публікації: 12.12.2021